

Inzet en achtergrond van de gemeenteraadsverkiezingen¹

| André Mommen

“Mijn test leg ik af in 2003. Ik hoop natuurlijk dat het nieuwe vertrouwen een beetje afstraalt op het kiesgedrag in oktober. Maar ik zal er geen nationale test van maken. Wees daar maar zeker van.” - Guy Verhofstadt²

De gemeenteraadsverkiezingen van 8 oktober a.s. zullen in Vlaanderen meer dan ooit tevoren een landelijke inzet hebben. Niet meer de lokale burgemeestersfolklore of personentegenstellingen die het voortzetten van de uittrekkende meerderheid tot onderwerp hebben, bepaalden de afgelopen maanden het debat over de inzet van de gemeenteraadsverkiezingen, maar wel landelijke thema's, zoals het vreemdelingenbeleid, de straatcriminaliteit en de opvang en uitzetting van asielzoekers. Uiteraard poogden de meeste partijen zich tegen de stroom in te profileren met prangende vragen of de CVP in Vlaanderen haar politiek meubilair kan redden, Leona Detiège in Antwerpen weer burgemeester kan worden en of Jean-Luc Dehaene nu eerste minister van Vilvoorde kan worden. Doch deze vragen hadden alleen maar betekenis met het spook van het Vlaams Blok op de achtergrond. De vraag is immers niet meer of het Vlaams Blok in Antwerpen weer de grootste partij zal worden, maar wel of deze partij ook in de andere steden en zelfs in ettelijke geïndustrialiseerde plattelandsgemeenten de grootste partij zal zijn. In dit artikel zullen we vooral dat gegeven aan een nader onderzoek onderwerpen.

★

Tot voor kort was men het er over eens dat gemeenteraadsverkiezingen een graadmeter waren voor de populariteit van de zittende regeringscoalitie. Dit uiteraard met het amendement dat plaatselijke (wan)toestanden voor afwijkende

resultaten konden zorgen en ook dat sterke persoonlijkheden met een hoog populariteitsgehalte de balans in eigen voordeel konden doen doorslaan. Ook was men het er over eens dat de lokale verkiezingen de gelegenheid bij uitstek waren om vooral het ongenoegen over de zittende regeringscoalitie tot uitdrukking te brengen. Dat behoort vandaag in Vlaanderen tot het verleden. Vandaag domineert alleen maar de vraag of de huidige regerende coalitie bij machte zal zijn om bij het falen van de CVP en het verder wegdeemsteren van de Volksunie op lokaal vlak, de regeerbaarheid van de grote steden te garanderen als het Vlaams Blok hier boven de kritische grens van 30 procent stijgt.

Deze vraagstelling is des te acuter nu de CVP als verzamelbekken van diverse stromingen in het politieke flamingantisme en syndicalisme nog altijd niet weet vanuit welke positionering (links of rechts) oppositie te voeren en daardoor op bijna elk domein of dossier in snelheid door de ploeg van Verhofstadt werd genomen. Als oppositiepartij zit de CVP daarbij nog in de ongemakkelijke nabijheid van het Vlaams Blok dat altijd aan demagogisch opbod kan doen ten aanzien van de CVP die op diverse thema's (gezin, veiligheid, flamingantisme, vreemdelingenbeleid) met moeite haar gezicht kan laten zien zonder als objectieve bondgenoot van het Blok ontmaskerd te worden. Het is nu reeds gebleken dat de CVP door haar terugvallen op het verkiezingsthema 'Midden de Mensen' geen project heeft dat de

mensen zal vermogen aan te spreken en zelfs na een jaar van oppositie voeren nog altijd niet weet hoe dat laatste eigenlijk moet. Voorts heeft men gezien dat de CVP, nu de VLD in de regeringen zit, zeer kwetsbaar is geworden op haar rechterflank voor de propaganda van het Vlaams Blok. De oude autoritaire Vlaamse reflex speelt inmiddels reeds op in veler geesten. Dat maakt dat na een jaar Paars-Groen niet de CVP in Vlaanderen de markante oppositionele partij is gebleken, maar wel het Vlaams Blok. Dat is een politiek gegeven, want de CVP verwijst in haar parlementair weerwerk altijd naar vroeger en haar eigen verdiensten die nu door Verhofstadt worden ingepikt. Hierdoor heeft de CVP zich zowel op federaal als op gewestelijk vlak gedegradeerd tot een partij van het verleden. Ze is door een zich verstedelijkend platteland³ op termijn tot verdwijning gedoemd.

Het Vlaams Blok heeft als de enige "echte" oppositiepartij het verzet tegen het modernisme ingevuld. Immers, het Vlaams Blok plaatst zich met zijn anti-vreemdelingenprogramma als de zelf benoemde verdediger van al diegenen die zich, terecht of niet, het slachtoffer voelen van de effecten van de globalisering. Dat het Vlaams Blok het oorspronkelijk Vlaams-nationale en fascistoïde programma aanvulde met een racistisch complement, lag in de logica der dingen. Het thema van "eigen volk eerst" is niet al zijn connotaties niets anders dan een concrete vertaling van de autoritaire Vlaams-nationalistische ideologie in het tijdperk van de globalisering. Dat die politiek-ideologische vertaling ervan in Vlaanderen een groeiende kiesaanhang wist te verwerven, is niet zo verwonderlijk, omdat de slachtoffers van de mondialisering zich in een racistische verdedigingsreflex afkeren van de gangbare democratische waarden en normen. Het Vlaams Blok groeide daar waar de stedelijke Rode Bolwerken een invasie van allochtonen kende en de oude arbeidersklasse zich als vanzelf afkeerde van de sociaal-democratie.

De doorbraak van het Vlaams Blok had niets te maken met een landelijke protestgolf van ontevreden kiezers, maar alles met een olievlek die vanuit Antwerpen vertrok nadat in 1988 het

Vlaams Blok hier voor het eerst met een sterke fractie in de gemeenteraad was verschenen. Men kon deze verrassende doorbraak aanvankelijk nog bagatelliseren: Antwerpenaren zouden meer dan anderen graag hun onvrede luchten. Hadden protestpartijen altijd al geen kort leven gehad? Meestal gingen ze aan interne ruzies en onbekwaamheid ten onder. Alleen was het Vlaams Blok geen politieke eendagsvlieg. Het Vlaams-nationalisme waarop het Blok kon terugvallen, was een taaië klant, want het had zich tegen de verdrukking in altijd organisatorisch weten te handhaven, zij het vaak met de (schuldige) medeplichtigheid van externe financiers en hun netwerken. Het Blok bezat dus de organisatorische sterkte en ideologische consistentie om zijn doorbraak in 1988 in Antwerpen verder te consolideren.

De parlementaire doorbraak van het Vlaams Blok in 1991 zou velen verbazen en in verwarring brengen. Twee soorten reacties kon men noteren. Enerzijds kwam nu een militante mobilisatie van de linkse krachten en de opiniemakers op gang om zo de groei van het Vlaams Blok tot staan te brengen. Anderzijds was er de defensieve reactie van zowel de SP als de liberalen. Na het afkalven van het arbeidersselectoraat van de SP dachten ook de liberalen dat hun middenstandselectoraat weldra de oversteek naar het Blok zou maken. Er was dus een grote mate van eensgezindheid tussen SP en VLD om het Vlaams Blok het gras voor de voeten weg te maaien, maar dan wel door het overnemen van de securitaire agenda van het Vlaams Blok. Hierdoor kon het Vlaams Blok zich via dit thema blijven profileren als de vader van de gedachte. Vandaar dat men alleen nog maar kon debatteren over de aanvaardbaarheid van de uitzetting van de ongewenste (voor het Blok bijna iedereen) vreemdelingen met een C-130 naar het land van herkomst of via de meer "menselijke" methodes van de individuele deportatie via normale lijnvluchten. Totdat het drama rond Sémira Adamu duidelijk maakte dat deze laatste methode even "inhumaan" was als de door het Vlaams Blok aangeprezen collectieve deportatie. Kortom, de vooral door de SP gemanipuleerde securitaire agenda was eerder koren op de molen van het Vlaams Blok dan een doeltreffende tegenzet.

De doorbraak van het Vlaams Blok had niets te maken met een landelijke protestgolf van ontevreden kiezers.

★

De doorbraak van het Vlaams Blok bij de gemeenteraadsverkiezingen van 1988 in Antwerpen en daarna bij de parlementsverkiezingen van 1991 inspireerde de linkse en vooruitstrevende kringen tot een drietal strategische tegenzetten. Zo werd de strijd tegen het racisme aangescherpt, de acceptatiecampagne ten aanzien van vreemde culturen benadrukt en werd gepoogd om het Vlaams Blok in een permanent politiek isolement te drukken. Deze drie campagnes werden via de media ondersteund en werden in brede kring gunstig onthaald omdat ze de politieke correctheid die inmiddels reeds tot norm was verheven, symboliseerden. We zullen in deze paragraaf deze drie strategieën in het kort behandelen en er vooral de grenzen van aanduiden.

Ten eerste waren reeds door de aangescherpte wet van 30 juli 1988 – dus nog ruim voor de aanstaande doorbraak van het Vlaams Blok in Antwerpen – de juridische mogelijkheden uitgebreid om racistische propaganda doeltreffender te kunnen bestrijden. Racisten moesten voortaan op hun tellen passen. Maar tot effectieve veroordelingen kwam het daarna, vreemd genoeg, zelden. Blijkbaar leefde er niet alleen een grote aarzeling om via wetgeving racistische partijen of organisaties buiten de wet te stellen, maar ook om de rechters alerter te maken. Er was in België geen meerderheid te vinden voor een radicale ingreep tegen racistische partijen of organisaties. Dat had enkele oorzaken. De toenmalige PRL van Jean Gol (overleden in 1995) mikte vooral op law-and-order, niet op anti-racisme als mobiliserend thema om zo in Brussel de rechtse Franstalige politieke krachten achter zich te krijgen. In Vlaanderen nam de SP van Louis Tobback daarna eveneens deel aan dat securitaire discours. Omdat het Vlaams Blok datzelfde discours veel explicie-ter en ook eenzijdiger koppelde aan het migrantendossier, was de som snel gemaakt. Het Vlaams Blok profileerde zich nu zonder enige concurrentie als de partij van de bokshandschoenen. De verkiezingen van 1999 toonden nogmaals aan dat deze strategie van het Vlaams Blok lonend was geweest. In Vlaanderen was uiterst rechts niet meer af te stoppen. Alleen maar de intensivering van de strijd tegen het racisme kon hier nog enig resultaat boeken. Maar dan op voorwaarde dat men de strijd tegen het racisme in een bredere context plaatste. Door het wetsvoorstel Mahoux-Van Riet-Mahassine-Nagy-Lozie uit 1999 zullen

daarom de strafbare handelingen worden uitgebreid tot discriminaties op grond van niet alleen ras, maar ook van geslacht, seksuele geaardheid, geboorte, burgerlijke stand, ziekte, handicap en leeftijd. Ook zal de wet van 30 juli 1981 worden aangescherpt met “verwerpelijke beweegredenen” als verzwarende omstandigheden, zal er sociale inspectie naar discriminatie op de werkplek komen en zal de ontvankelijkheid van statistische gegevens hierover als bewijsmateriaal kunnen dienen. Ook werd een Koninklijk Besluit beloofd om subsidies aan partijen die zich schuldig maken aan racisme, te verminderen, zal men een activering van de parketten bij het vervolgen van racisme op gang brengen en zal worden voorzien in een uitbreiding van bevoegdheden van het Centrum voor Gelijke Kansen en Racismebestrijding voor het begeleiden van klachten aan de rechtbank (expertisefunctie). Echter, deze maatregelen die uitdrukkelijk het Vlaams Blok viseerden en door deze partij ook heftig aan de kaak werden gesteld als “anti-democratisch”, lieten niet alleen marges voor interpretaties over, maar waren ook goed voor controverses. Die strijd werd telkens weer in de media gehonoreerd met het recht van woord en wederwoord, waardoor de anti-racistische boodschap grotendeels verloren ging. Ineens ging het over de vraag of racistische uitspraken (en dus ook propaganda?) niet onder het recht van de vrije meningsuiting vielen. Het door minister van Gelijke Kansen Laurette Onkelinx beoogde verbod van het Vlaams Blok verwierf nauwelijks steun buiten haar eigen partij (PS). Blijkbaar was de “democratische legitimering” van het Vlaams Blok reeds zo groot geworden dat men aan een dergelijke radicale maatregel in Vlaanderen niet meer durfde te denken.

Ten tweede werd rond 1988 een campagne gestart om de multiculturele samenleving te promoten (“culturen als burens”). In Brussel pakte Wim Schamp uit met de slogan “Waaile Zaain van Meulebeik!”, waarbij affiches van 20 m2 drie leuke multiculturele meiden de hemel in prezen. Met de voor dit doel speciaal opgewarmde oude hit Koeskoeskretes van de De Kreuners werden de ethergolven bereikt. In de officiële media ging men in gesponsorde programma’s vooral positief berichten over andere culturen. Dit kon allicht de intellectuele middenklasse charmeren omdat die in allochtone restaurants verschijnt, wereldmuziek koopt en met de rugzak door de Atlas trekt, maar niet de autochtone arbeidersklasse die zweert bij frieten en biefstukken, die geen leuke multiculturele meiden op straat ontwaart, die wereldmuziek

nog altijd identificeert met oerwoudgeluiden, en die niet in de Atlas, maar aan de Spaanse costas vakantie viert. Kortom, dit media-offensief ging mank aan hetgeen men reeds in de jaren zestig de cognitieve dissonantie noemde: de gepresenteerde boodschap dekt niet hetgeen men in werkelijkheid ziet.

Ten derde werd vooral vanuit linkse kringen na de electorale doorbraak van het Vlaams Blok bij de parlementsverkiezingen van 1991 en de gemeenteraadsverkiezingen van 1994 gepoogd om via het cordon sanitaire deze partij in de oppositie te drukken. Vooral Antwerpen was hier de inzet van de strijd, omdat het cordon sanitaire verplichtte tot de vorming van een college met alle democratische partijen. Hierdoor werd het politieke speelveld uiteraard verkleind tot deze partijen en moesten deze partijen zich kunnen vinden rond een werkbaar alternatief, wat niet zo gemakkelijk was. Omdat het Vlaams Blok vooral het electoraat van de SP aansprak, kon deze partij door middel van een door het cordon sanitaire verkleinde speelveld haar electorale neergang in de meeste grote Vlaamse steden handig compenseren en er zelfs burgemeesters blijven leveren. Omdat het cordon sanitaire alle aandacht opslokte, vergat men dat het cordon sanitaire alleen stand kon houden met een niet al te groot geworden Vlaams Blok. Van het moment dat het Vlaams Blok te groot werd, kon alleen nog maar een zeer brede regenboogcoalitie, waarin zich alle contradicties onvermijdelijk moesten ophopen, dat Blok uit de colleges weren. Toen moest men zich afvragen in welke mate de rechttervleugels van zowel de CVP als de VLD nog in de pas van het cordon sanitaire zouden willen lopen. Uiteraard waren er partijgebonden en landelijke politieke factoren die het cordon sanitaire nadien hielpen vrijwaren van een ernstige crisis, maar dat betekende dat het Vlaams Blok langzaam maar zeker electoraal en ideologisch vooral de SP in het defensief had gedrukt.

Men mag concluderen dat de hier beschreven drie strategieën als gemeenschappelijk kenmerk hadden dat ze weinig extra financiële middelen vereisten, geen grondige analyse van het probleem vergden en ook geen planning op de lange ter-

mijn noodzakelijk maakten. Deze strategieën kwamen daarbij tegemoet aan de belangen van de meeste partijen op de korte termijn, waardoor bij links de idee kon postvatten dat aldus een verdere groei van het Vlaams Blok kon worden bezwo- ren.

★

Deze illusie duurde maar heel even. Ten eerste kon het Vlaams Blok zich met een racistisch discours vanuit thuisbasis Antwerpen als een olievlek over Vlaanderen uitbreiden. In 2000 staat het Vlaams Blok op het punt om zelfs in Limburg en West-Vlaanderen in de gemeenteraden door te breken. Ten tweede belette de strategie van het cordon sanitaire niet dat het Vlaams Blok steeds meer aantrekkingskracht uitoefende op de zogenaamde "traditionele Vlaamse organisaties" en aldus ook op de kleinburgerlijke rechtse vleugel van de CVP. Het Vlaams Blok werd op die manier de aantrekkingspool voor een komende herstructurering van rechts. De macht en de invloed van het Vlaams Blok groeide dus vooral in de Vlaamse *civil society*. Allerlei factoren hebben dit proces van aanvaarding in bredere kringen mogelijk gemaakt. Het Vlaams

*Er was in België geen
meerderheid te vinden
voor een radicale ingreep
tegen racistische partijen
of organisaties.*

Blok had namelijk niet alleen een (negatief) vreemdelingenstandpunt waarmee men scoorde bij de verarmde en kansloze delen van de arbeidersklasse, maar ook een politiek project: een onafhankelijk Vlaanderen gebaseerd op een exclusief Vlaams nationalisme. Het impact hiervan was te merken aan de traditionele Vlaamse beweging, die fascistisch rechts weer op de IJzerbedevaarten toeliet. Ten derde had het Vlaams Blok inmiddels een zekere democratische legitimiteit in Vlaanderen verworven als gevolg van zijn steile electorale opgang. Na een fase van vooral vechten en provoceren werd het Vlaams Blok ook nog "respectabel", d.w.z. haar parlementaire kopstukken werden ook met de nodige *égards* behandeld in de media, ze verschenen in discussiefora en profileerden zich als "bekwame parlementariërs" in allerlei onderzoekscommissies. Het Vlaams Blok werd hierdoor ogenschijnlijk een "gewone partij" die meespeelde, maar alsnog geen verantwoordelijkheid mocht dragen.

Door dit proces van *Verharmlosung* van het Vlaams Blok werd het moeilijk en zelfs onbespreekbaar om de wetgeving tegen racistische partijen en organisaties zodanig aan te scherpen dat men tot het verbod van deze partij zou kunnen overgaan. In België bestaat geen equivalent voor het Duitse Bundesverfassungsgerichtshof of zelfs niet de stringente repressieve wetgeving zoals in Nederland om dergelijke organisaties buiten de wet te stellen. De oorsprong van deze lakse politiek ligt uiteraard in de complexe tegenstellingen die het Belgisch politiek systeem sinds 1945 hebben gedomineerd. Dat maakte dat het uiterst rechtse discours in verband met het collaboratieverleden vooral in Vlaanderen nooit in de ban werd gedaan en veel meer dan elders in West-Europa als een "standpunt" in de media mocht worden geventileerd zonder op massale afkeer of politieke tegenmaatregelen te stoten. Dit maakte een verving van de grenzen tussen Vlaams Blok en de traditionele Vlaamse verenigingen steeds meer zichtbaar, zeker toen in Oostenrijk de christen-democratische ÖVP na een lange regeringscrisis uiteindelijk een coalitie met de Freiheitlichen van Jörg Haider afloot. Voor vele woordvoerders van de Vlaamse traditionalisten, zoals de schrijver van ingezonden brieven in *De Standaard*, Mathias Storme (KUL en OVV - Overlegcentrum van Vlaamse Verenigingen), waren de partijgangers van Haider geen fascist, doch slechts rechtse populist. Vandaar dat men de aanval van Storme en anderen tegen Louis Michel ook moet interpreteren als een aanval op het cordon sanitaire in Vlaanderen.

Hier komen we uiteraard bij het punt van een mogelijke herstructurering van het partijlandschap in Vlaanderen. De verkiezingsnederlaag van de CVP op 13 juni 1999 zou zo een herstructurering rond traditioneel Vlaams rechts, inclusief het Vlaams Blok, voor sommigen ineens niet alleen wenselijk, maar ook mogelijk kunnen maken. Deze rechtse traditionalisten in de Vlaamse Beweging wilden het cordon sanitaire opblazen⁴ met als argument dat hierdoor de Vlaamse eisen dan ook met meer kracht naar voren kunnen komen. Doel is immers een onafhankelijk Vlaanderen afdwingen. Dat zou alleen maar in

samenwerking met het Vlaams Blok kunnen. Dus moet men dan in het Vlaams Blok lieden vinden met wie men op een fatsoenlijke wijze kan praten en daarna zaken doen. (Men heeft hier vooral de nationalistische vleugel rond Gerolf Annemans op het oog.) Vóór de IJzerbedevaart van 1999 al lieten enkele prominenten uit de kleinburgerlijke rechterzijde van de CVP (de toen nog bij leven Frans Van Mechelen van de Bond voor Grote en Jonge Gezinnen en het gepensioneerde rechtse boegbeeld Herman Suyckerbuyck van de CVP) zich al in die zin uit. Wat alsnog de nodige tegenwind van de CVP-leiding opleverde. Maar zal dat verzet van de CVP-leiding ook na 8 oktober 2000 nog zo duidelijk en krachtig zijn? Alles zal hier afhangen van de electorale score van de CVP.

De verkiezingsnederlaag van de CVP op 13 juni 1999 zou zo een herstructurering rond traditioneel Vlaams rechts, inclusief het Vlaams Blok, voor sommigen ineens niet alleen wenselijk, maar ook mogelijk kunnen maken.

Niemand geloofde echter in de lange aanloop naar de gemeenteraadverkiezingen, ook voorzitter Stefaan De Clerck⁵ niet, dat de CVP al haar machtsbolwerken zal kunnen verdedigen. De CVP is immers de verkiezingen ingegaan met de nogal weekhartige slogan Midden de Mensen, waarbij gemakshalve de nadruk werd gelegd op de wegdeemsterende waarden van de familie, de buurt en het verenigingsleven. Of de CVP daarmee haar score van 36,4 procent uit 1994 zal weten te behouden, is maar de vraag. Alsnog levert de CVP 171 van de 308 burgemeesterssjerpen in

Vlaanderen. In 235 gemeenten is ze aan de macht, waarvan 62 zelfs met een volstrekte meerderheid. Veel van die bolwerken staan nu onder druk van een anti-CVP-stemming bij de andere partijen. Vandaar dat de CVP al snel door paniek bevangen op zoek ging naar de oude politieke kanonnen om op lokaal vlak voor extra stemmen te zorgen. Jean-Luc Dehaene in Vilvoorde of Luc Van den Brande in Mechelen moeten in gemeenten waar het Vlaams Blok in de lift zit, het tij doen keren. Of dat zal lukken is maar de vraag.

De angst voor verder electoraal verlies heeft niet alleen de CVP parten gespeeld. Alle democratische partijen kijken met angst uit naar hoe het Vlaams Blok buiten Antwerpen zal groeien. Want als men de opiniepeilingen mag geloven, dan heeft het Vlaams Blok inmiddels zijn verzadi-

gingspunt in de metropool bereikt. Maar dan wel met een score die geschat wordt op 30 procent. In de rest van Vlaanderen kan het Vlaams Blok nog fors groeien. Meerdere oorzaken zijn daarvoor aan te wijzen. Zoals het verdwijnen van het traditionele platteland als gevolg van de verstedelijking, de chaotische urbanisatie, de komst van nieuwe industrieën, de bio-industrialisering van de landbouw, de gemeentelijke herindeling en de daarbij passende schaalvergroting, de verloedering van de oude wijken en daarmee gepaard gaande niet te stuiten stadsvlucht. Deze structurele veranderingen hebben het kerktoerentraditionalisme geen goed gedaan. Vooral de CVP zal, zoals nu zal blijken, daarvan met enige vertraging het slachtoffer worden.

De verdere electorale opgang van het Vlaams Blok hangt uiteraard niet alleen af van deze macrosociologische factoren, maar ook van de ideologische verrechtsing als gevolg van het wegvallen van de nationale zekerheden en grenzen door de economische mondialisering. De neoliberalisering van de economie en de staat heeft als pendant echter de versterking van het verlangen naar de vertrouwde traditionele zekerheden die ons aangeboden worden door traditionalistische, etnische en andere "autochtone" identiteiten of nestwarmte. Vooral de arbeidersklasse lijdt hier onder de teoorgang van de klassieke economische en sociale zekerheid uit het tijdperk van het nationaal-keynesianisme. Het opdoeken van vooral arbeidsintensieve ("Fordistische") productie-eenheden versterkte die hang naar de terugkeer naar de culturele en sociale homogeniteit van een mythische arbeidersklasse. Het Vlaams Blok verwierf daardoor steeds meer aanhang onder vooral arbeiders die getroffen werden door een aantal spectaculaire bedrijfssluitingen (Boelwerf, Renault Vilvoorde) en ook onder diegenen die in een zwakke concurrentiepositie op de arbeidsmarkt verkeren. De allochtone nieuwkomers beschouwen zij nu meer dan vroeger als hun directe concurrenten, niet alleen voor een baan, maar ook voor de diverse voorzieningen van de welvaartsstaat.

Er zijn dus vele factoren die de verdere groei van het Vlaams Blok bij de komende gemeenteraadsverkiezingen zeer goed voorspelbaar maken. Het zijn factoren die goeddeels aan de macht van de lokale politici ontsnappen. Dat verklaart ook waarom alle partijen nu ook hun landelijk bekende politici inzetten, ofwel als lijsttrekkers, ofwel als

lijstduwers. Maar of zij ook garant kunnen staan voor een beter lokaal bestuur, is maar zeer de vraag, want hun verschijnen op de lijst wordt vooral gezien als een tactische electorale zet, niet om tot een fundamentele aanpak van vooral het probleem van de grote steden te komen.

*

De grote-steden-problematiek die de electorale groei van het Vlaams Blok mede bepaalde, heeft te maken met twee kernpunten. Ten eerste is er de modernisering en herwaardering van de ruimte en de infrastructurele voorzieningen. Ten tweede is er de sociale modernisering en mobiliteit. Kenmerk van beide beleidsdomeinen is dat ze de inzet van grote financiële middelen en menselijke energie vergen en pas op de langere termijn zichtbare resultaten zullen genereren. Tot op heden heeft men de inzet van die middelen en energie getraineed, omdat door de rat race voor het halen van de Maastrichtnorm er eigenlijk geen geld was voor nieuw beleid. Het begrotingstekort terugdringen werd een doel op zich gedurende het voorbije decennium. Met alle rampzalige gevolgen van dien.

Voorts ontbrak grotendeels de expliciete politieke wil en inzet om de noodzakelijke modernisering door te voeren, omdat ook de onontbeerlijke institutionele hefboomen ontbraken. Lokale autonomie aangevuld met kortzichtig (politiek) eigenbelang blokkeerde een samenhangende aanpak. De schaarse en verspreide fondsen werden op die manier ondoeltreffend en soms via cliëntelistische mechanismen toebedeeld. Stadsvernieuwing werd grotendeels aan de markt overgelaten met als gevolg een vergroting van de sociale tegenstellingen tussen bepaalde wijken of straten. Het gebrek aan een voldoende groot bestand sociale huurwoningen (als gevolg van een conservatief op christen-democratische beginselen gevoerd volkshuisvestingsbeleid) beperkte de speelruimte van de stadsbesturen. Van bepaalde projecten kon men niet precies nagaan of ze nu bedoeld waren voor het verzorgen van de yuppies die een woning in de stad wilden dicht bij de uitgaanscentra en de boulevards, of voor de maatschappelijke onderklassen in de verkrotte negentiende-eeuwse wijken bij de stadskernen. De vernieuwing van het maatschappelijk weefsel en het verbeteren van het wonen gebeurden voortaan chaotisch en arbitrair, zoals het de toevallige poli-

tici uitkwam, volgens de patronen van het favorisme. Ook al ontkent men het met zoveel woorden en hanteert men het liefst niet de beladen term: de allochtone getto's van de (kans)armoede groeiden in de negentiende-eeuwse gordels rond de oude stadskernen. In Vlaanderen, en dan vooral in de grote steden en de oude industriegebieden, zijn ongeveer 300.000 woningen aan modernisering of afbraak toe. Maar de tot nu toe gevolgde politiek van stadsvernieuwing en woningverbetering, liet de schaarse middelen vooral toevloeien naar de lucratieve immobiliënmarkt. Deed men aan stadsvernieuwing, dan was dat bij voorkeur niet dáár, maar in de historische kernen met een hoge toeristische en recreatieve attractiewaarde en een hoog gehalte aan snelle realisatie van de speculatieve meerwaarde.

Bij gebrek aan voldoende beleidsinstrumenten en hefboomen om de hardnekkige kernen van verloedering aan te pakken⁶, werd het probleem van de grote steden acuter, waardoor er ook geen sprake kon zijn van een doeltreffende inburgeringspolitiek voor de nieuwkomers⁷. De politisering van het probleem gebeurde daarna door het binnendringen van het Vlaams Blok in de oude wijken, niet door de belangenbehartigers van de arbeidersklasse. Een belangrijke oorzaak hiervan was de relatieve geslotenheid van de autochtone politieke en sociale structuren die niet afgestemd waren op de immigratie uit de kapitalistische periferie. De arbeidersbeweging had wel gevochten voor algemeen (mannen)stemrecht, maar dan voor de arbeidersklasse die het Belgisch staatsburgerschap bezat.

★

Een belangrijk probleem blijft dus het democratisch deficit dat ontstaan is door het ontzeggen van stemrecht aan de niet-Belgen. Men zou het ook een typisch Vlaams probleem kunnen noemen. Omwille van diverse redenen – sommige daarvan zijn hypocriet – is men de ingezetenen met een niet-Belgisch paspoort de toegang tot de gemeentelijke democratische organen blijven ontzeggen en men heeft zelfs het idee van het vreemdelingenstemrecht onbespreekbaar gemaakt⁸. Uiteraard moet iedereen die lokale

belastingen betaalt, ook het democratische recht hebben en kunnen uitoefenen om eventueel mee te beslissen over de hoogte en de aard van de belastingen en uiteraard ook over de bestedingen ervan. De reden voor dat verzet heeft o.a. te maken met de culturalistische opvatting die men zich heeft gemaakt van wat de Vlaamse werkelijkheid heet te zijn. Die voorstelling van de werkelijkheid draagt het stempel van het exclusieve nationalisme.

Het heeft de EU tot voor kort veel harde dreigementen gekost eer de EU-burgers toegang kregen tot het gemeentelijk stemrecht. Vreemdelingenstemrecht zou immers de culturele homogeniteit van Vlaanderen kunnen aantasten. De evenwichtsoefeningen in de Brusselse verkozen organen zouden bemoeilijkt worden door de vreemdelingen die hun stem massaal op Franstalige lijsten zouden uitbrengen. Het partijlandschap zou misschien opnieuw verkavelen of verder versnipperen door de opkomst van etnische politieke partijen. Nochtans weten we uit ervaringen in andere landen dat migranten vooral kiezen op grond van hun sociaal-economische positie. Nergens werden er etnische partijen van de grond getild. Nu nog is het vreemdelingenstemrecht een

beladen onderwerp, te meer omdat men het Vlaams Blok vreest. Toch ligt hier niet het probleem. Want de migranten zullen hun stem vooral willen uitbrengen op de democratische partijen in een afweerreactie ten aanzien van het Vlaams Blok. Wil men dus de gemeentelijke democratie versterken door het Vlaams Blok te verzwakken, dan kan dat door het stemrecht te verlenen aan iedereen die bijvoorbeeld een jaar of langer belastingen betaalt. Ook hier heeft men nog een lange weg te gaan eer deze idee door een meerderheid van de autochtone kiezers en politici zal worden gedragen.

Het weigeren van politieke rechten aan alle groepen migranten heeft te maken met de visie op het burgerschap en de erbij horende inburgeringsprocedures en -praktijken. In de retoriek van het Vlaams Blok mag men slechts burger worden als men al Vlaming is geworden. Wanneer dat moment precies plaats vindt, is onduidelijk. Want een Turk blijft altijd een Turk, zo luidt de slogan

In de retoriek van het Vlaams

Blok mag men slechts burger

worden als men al Vlaming is

geworden. Wanneer dat

moment precies plaats vindt, is

onduidelijk.

van Filip Dewinter. Velen denken ook – en dat beperkt zich niet alleen tot het Vlaams Blok – dat dit eveneens opgaat voor een Vlaming. Eens een Vlaming, altijd een Vlaming. Zo kent men de Vlamingen in de wereld. Men moet zelfs eerst een goede Vlaming zijn om ook een goede Europeaan te kunnen worden. Vlaanderen zendt zijn zonen uit, doch op voorwaarde dat die zonen terugkomen als Vlamingen. Dit maakt het denken over het burgerschap minder eenvoudig. Om over de inburgeringspolitiek dan maar te zwijgen.

In een zich globaliserende wereld die niet alleen de steden in hun voegen doet kraken, maar die ook de dorpen en het platteland niet meer ongemoeid laat, wordt de kans dat een bewoner ook een burger is in de vroegere “nationale” betekenis van het woord, steeds problematischer. In het tijdperk van de mondialisering heeft de productie van waren niet alleen de grensvervaging bevorderd, maar is in de staten en de regio's intussen het verlangen naar culturele homogeniteit toegenomen, omdat velen door het loskomen van de traditionele samenlevingsverbanden vele vertrouwde sociale en culturele referentiepunten zijn verwaagd. Het is dan ook niet toevallig dat in de EU sommigen dromen van het tot stand brengen van homogene etnische of taalregio's (inclusief de dialecten!). Dit volksnationalisme verwerpt de idee van de oude natiestaat gebaseerd op de Jacobijnse principes en baseert zich grotendeels op een communautarisering van de staat. Ook het Vlaams Blok kan zich hierin vinden.

★

Bij nieuwe immigratie is het perspectief van de exclusieve gemeenschapsvorming op grond van diverse selecterende criteria (ras, godsdienst, taal) allerm minst uitnodigend voor de nieuwkomers, want het eindpunt van de veronderstelde assimilatie wordt hier dan niet meer gezien als een “spontaan” proces van generaties. De nieuwkomers mogen zich uiteraard nog wel via de bekende economische en sociologische mechanismen integreren in de lokale verhoudingen, maar als dat niet snel genoeg lukt, dan zijn er nog repressieve maatregelen, met als valbijl de mogelijke deportatie van de onwilligen. De nadruk die men vooral in Vlaanderen heeft gelegd op de culturele of taalhomogeniteit van het territorium, blijft het basisbeginsel van de Vlaamse nationaliteitspolitiek. Van alle nieuwkomers wordt verwacht dat ze zich

niet alleen aanpassen (aan de rechtsregels of de normen), maar zich ook snel dezelfde waarden van de autochonen (integratie) eigen maken en daarna hun verschillend zijn willen opgeven (assimilatie). Dat is een traject dat men voor ogen heeft nu het Vlaams Blok dit punt op de agenda heeft geplaatst.

De angst voor het Vlaams Blok verhindert of bemoeilijkt daarbij een open debat over het probleem en de aard van het integratietraject. De noodzaak om politiek correct over te komen, leidt tot verhullend taalgebruik bij de tegenstanders van het Vlaams Blok. Over het verschil tussen assimilatie en integratie en over wat wel of niet van de vreemdelingen (nieuwkomers én de zogenaamde laatkomers) aanvaard wordt, zijn er echter geen heldere beleidslijnen uitgetekend. De andere landen – ook al heeft men daar nog niet de mirakeloplossing voor alle problemen gevonden – wordt het begrippenpaar integratie en assimilatie openlijk verbonden met het functioneren van de welvaartsstaat en de arbeidsmarkt. Het racistisch discours is er immers altijd een geweest van het gelijkstellen van migranten met profiteurs van de sociale zekerheid. Daar wil men in eerste instantie van af door de nieuwkomers snel toegang te geven tot de arbeidsmarkt.

In Denemarken, waar de actieve welvaartsstaat reeds langer bestaat en waar sommige Vlaamse politici hun mosterd plegen te halen, is de regering ten strijde getrokken tegen de getto's in wording door de nieuwkomers zo snel mogelijk uit hun isolement te halen door het verplicht aanbieden van door de staat betaalde integratieprogramma's (taalcursussen) en vakscholing. Het samenklinken van migrantengezinnen in bepaalde wijken en in te kleine woningen wordt tegengegaan door een spreidingsbeleid en het tegengaan van het systeem van uithuwelijken van kinderen (een strategie van verdere immigratie door gezinshereniging). Dat vergt echter ook de bereidheid om ruime middelen in te zetten voor een dergelijk beleid dat mede als doel moet hebben om – desnoods met behulp van positieve discriminatie – banen in alle sectoren – ook het staatsapparaat – te garanderen aan de migranten. In de Belgische context ligt dat moeilijk, want de meeste overheidsbanen zijn bestemd voor autochtonen. Het bekende systeem van politieke benoemingen heeft dat slechts versterkt. Immers, geen stemrecht

bezitten betekent ook niet interessant zijn voor politici op jacht naar kiezers.

Vaak worden zelfs zeer verschillende visies ontwikkeld op het gebied van integratie en assimilatie. Komt daarbij nog dat het stellen van beperkingen ten aanzien van zichtbare verschillen tussen de culturen en de dragers ervan, veelal een nogal arbitraire kwestie is. Multiculturaliteit wil men accepteren, maar dan wel sterk genormeerd met behulp van strenge regels. Conflicten zijn daar het gevolg van. Vaak gaat het hier dan over de non-issues, zoals het verbieden van het dragen van hoofddoekjes op het werk of op school, terwijl men intussen wél pruiken, tatoeages, piercings toestaat zolang die maar gedragen worden door autochtonen en passen in de mode (dus de markt en niet de traditie uit andere culturen). Ter overweging is waard wat parlementslid Fauzaya Talhahoui van Agalev hierover te melden heeft: "Het is niet duidelijk wat de voorstanders van de assimilatie onder assimilatie verstaan. Betekent het voor hen dat islamitische meisjes korte rokjes dragen of katholiek worden of alles doen wat Belgen doen? Maar wat doen Belgen? Zij vormen geen homogene groep. Assimilatie betekent eigenlijk je eigenheid opgeven, afstand nemen van je cultuur en je religie. Onder integratie verstaat ik dat iedereen zich aanpast aan de Belgische wetten van openbare orde, met behoud van de eigen cultuur. Dat betekent, onder meer, een verbod op vrouwelijke besnijdenis en bigamie. Maar meisjes moeten kunnen lesgeven met een hoofddoek. Theoretisch zou je aparte islamscholen kunnen aanvaarden. De orthodoxe joden tonen aan dat aparte scholing geen probleem vormt. Toch ben ik geen voorstander van islamscholen. Door islamitische jongeren af te zonderen, komen ze op hun achttiende gehandicapt terecht in die ingewikkelde, Belgische samenleving. Dat bevordert de integratie niet."⁹

★

Ter afronding mag men stellen dat de inzet van de gemeenteraadsverkiezingen duidelijk de lokale politieke strijd overstijgt en dat dit mede gebeurt met de effecten van de globalisering op de achtergrond. De manier waarop men conflicten oplost of reguleert ook. Alle politicologen hebben op dat verschijnsel gewezen en aangetekend dat

de polariserende werking van de nationale tegenstellingen (de zogenaamde "taalstrijd") afgezwakt en omgeleid werden door andere breuklijnen, zoals de sociale tegenstellingen (kapitaal en arbeid) en die tussen katholieken en vrijzinnigen (levensbeschouwing). Ook die groepen demonstreerden bij tijd en wijle massaal in de hoofdstad of hielden hun hoogmissen op een datum met een hoge symbolische waarde (1 Mei; Hemelvaart; IJzerbedevaart). De verzuiling die hier bovenop groeide, zorgde ervoor dat er een institutionele vorm van conflictregulering kon ontstaan waardoor die tegenstellingen beheersbaar werden, ook al ging dat na de verkiezingen en de bij regeringsformaties telkens gepaard met veel "loodgieterswerk" om via doseringen de verzuilde belangen met elkaar te verzoenen en de oude pakten te doen eerbiedigen of desnoods te kunnen actualiseren. Die tijd is nu met Paars-Groen onherroepelijk afgesloten, waardoor de ondergeschoven conflicten zich makkelijker dan voorheen kunnen manifesteren. De laatste pausen van de verzuiling, nl. Louis Tobback en Jean-Luc Dehaene, waren nog verklaarde tegenstanders van het referendum. Hun opvolgers laten zich niet meer zo smalend uit over de verkozen burgemeester¹⁰ of andere vormen van directe democratie. Dit geeft

echter wel aan dat de huidige politieke malaise in de steden eveneens een gevolg is van een gebrek aan politieke modernisering. Nu politiek er anders wil of kan uitzien dan voorheen, blijft uiteraard het probleem van de kwaliteit van de democratische besluitvorming bestaan. Dat vergt een overgangsproces en nieuwe attitudes. De meeste politieke partijen hebben daar problemen mee. Velen hebben misschien in alle stilte gehoopt dat bepaalde vormen van directe democratie kunnen werken als bliksemafleiders of zorgen voor de eigen populistische successen. Ook hier weer heeft de nabijheid van het Vlaams Blok bijgedragen aan dit soort aarzelingen om zich op het pad van de vernieuwing te begeven.

De oude Belgische politieke

structuren en praktijken

zijn daardoor aan

versnelde erosie onderhevig

geworden.

Noten

1. Dit artikel is een sterk gewijzigde en aangevulde versie van een eerdere tekst die in de redactie uitvoerig is besproken. Uiteraard ben ik alleen verantwoordelijk voor de inhoud ervan.
2. Interview met Guy Verhofstadt in *De Standaard*, zaterdag en zondag 12 juli 2000
3. Christian Kesteloot, "Stedelijkheid in Vlaanderen: een nieuwe politieke inzet", in *Vlaams Marxistisch Tijdschrift*, 1999, 33, 4, blz. 18-30.
4. Ook de tactiek van het belachelijk maken van het cordon sanitaire hoort daar onder. In de Suske-en-Wiske-strip die in de zomer van 2000 in *De Standaard* verscheen onder de grappig bedoelde titel "De Koeiencommissie" heeft Lambik weer zijn oud beroep van zelfstandige loodgieter opgenomen en rijdt hij ditmaal rond in een bestelwagen met de firmanaam Cordon Sanitair (sic). In deze strip hebben de dieren de macht in het parlement en de regering overgenomen en zit de CVP (en het Vlaams Blok) in de oppositie. Willy Vandersteen en diens studio hebben altijd een rechts-populistische visie in hun strips verwerkt en er niet voor geaarzeld om hand- en spandiensten te verlenen aan autoritaire oplossingen. In de jaren vijftig bestond Vandersteen het zelfs om ten behoeve van Boudewijn, die wel enige promotie kon gebruiken, de propaganda-strip 't Prinske in het weekblad *Kuifje* te plaatsen. Hierin zien we een buitengewoon kwieke maar toch eenzame gekroonde prins guitenstreken uithalen onder het waakzame oog van een hofmaarschalk (onmiskensbaar de echte Edmond Carton de Wiart). Dat royalisme is inmiddels uitgevlakt in de Vandersteen-strips sinds het Vlaams Blok de republikeinse trom roert.
5. De Clerck verklaarde nochtans manhaftig: "Wij willen de lokale kracht van de CVP bewijzen en met voorsprong de grootste partij van Vlaanderen blijven. Wij zijn de volkspartij bij uitstek". *De Standaard*, 15-16 juli 2000.
6. Woningverbetering en renovatie op grote schaal is in de steden alleen maar mogelijk als de overheid over een aanzienlijk bestand sociale woningen beschikt, zoals in de wijk Luchtbal in Antwerpen. Vandaar dat men ook woningen en/of andere gebouwen massaal omwille van het openbaar nut zou moeten kunnen onteigenen om ze te renoveren, iets waarvoor men dan weer een gemeentelijke grondbank zou moeten hebben die op de kapitaalmarkt tegen lage rente kan lenen. Via dergelijke hefboomen kan men niet alleen aan woningverbetering doen, maar ook planmatig aan stadsrenovatie en aan een functionele reallocatie van de ruimte.
7. Hieraan is nog geen einde gesteld. Met de gemeenteraadsverkiezingen in zicht maakte de Vlaamse regering 456 miljoen vrij voor het integratiebeleid om vooral de kansarmoede (op de arbeidsmarkt) van meerderjarige anderstalige nieuwkomers te bestrijden. De kostprijs van één integratietraject wordt zuinigjes becijferd op 155.000 frank voor de stedelijke gemeenten en 129.000 frank voor de landelijke gemeenten. In Nederland ligt het gemiddelde van een ernstig integratietraject rond de 600.000 frank (inclusief de uitkering voor de betrokkene gedurende de scholingsperiode).
8. In Brussel vond men dat door het vreemdelingenstemrecht de positie van de Vlamingen er zou verzwakken. In Voeren staan de woordvoerders van de Vlaams lijst evenwel te juichen omdat men nu een beroep kan doen op de honderden Nederlandse staatsburgers om de lijst *Retour à Liège* naar de oppositie te verwijzen. Nu men de EU-burgers dat stemrecht niet meer mag weigeren, moeten deze potentiële kiezers zich wel eerst laten registreren om hun democratisch recht te mogen uitoefenen. Over het stemrecht voor de burgers van buiten de EU durft blijkbaar niemand nog een agenda af te spreken.
9. Interview in *De Standaard*, dinsdag, 4 april 2000.
10. Men kent de direct bij algemeen stemrecht verkozen burgemeesters in Rusland, Italië en de Verenigde Staten. Uiteraard gaat dit gepaard met een presidentialisering van de politieke macht. In België heeft zich echter die presidentialisering zich via de politieke partijen ontwikkeld, iets wat men maar al te gemakkelijk vergeet.